

Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi

Canan ATALAY

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Özet

M.Ö. 1000 yıllarının başında en eski Türk devleti olarak tarih sahnesine çıkan Hunlar Asya'nın en büyük göçebe hanlığını kurmuştur. Türk tarihinde büyük bir başlangıca imza atan Mete Han, ilk modern devlet ve ordu anlayışını getirmiş millet ve vatan sevgisinin kutsallığını ortaya koymuştur. Çinlilerin yurtlarını savunmak için yaptıkları Çin Seddi'nin aşarak Çine akınlarda bulunmuş ve bunun gibi birçok devlete de korku salmıştır. Mete Han Asya'daki tüm Türk boylarını bir araya getirmiştir. Devleti her şeyi üstünde tutmuştur. Orduyu onluk, yüzlük, binlik ve tümene ayırarak bir ilki gerçekleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hun, Metehan, On'luk Sistem, Çin.

The Human Resource Management Problems of Uighur Catering Company and its counter measures

Abstract

BC 1000 years of the beginning of the old Turkish state on the stage of coming out of the Huns in Asia's largest nomadic hanligini established. In the Turkish history is a great start, with the signature of the Mete Han, the first modern state and the army brought the concept of the nation and the homeland of the love of the sanctity of the revealed. The chinese homeland to defend their China great wall of china, surpassing the Cine akınlarda, and found that as many states also fear salmistir. Mete Han Asia, all the Turkish tribes brought together. The state of everything on. Army uniforms, - hundreds, thousands, and division, separated by a first realized.

Key Words: Hun, Metehan, Connect the flat system, China.

1. Giriş

Mao-tun dönemini daha iyi anlamak için Mete'nin tahta çıkışı ve hatta daha öncesi ile ilgili bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Mete hakkında bize gelen bilgiler mitolojik motiflerden oluşur. Tanyu'nun (Teoman'ın) Ulu Hatun (birinci eş)'dan olan oğlu ve veliahdı Mete, üvey annesi (Yen-Sih)'nin babasını kendi oğlunu yani ikinci küçük oğlunu tahta çıkarması konusunda ikna etmiş. Mete yine Yen-shih'nin ısrarı üzerine Tunghulardan daha güçlü olan Yüceçilere rehin olarak verilmiştir ve Mete Yüceçilerin elinden kaçmıştır. Hun tarihinin Mete ile başladığını söyleyenlerde vardır. Bunlara göre; Hun tarihi Metehan ile başlar. Ama Hun tarihi ne Mete ne de Teoman ile başlar. Çin kaynaklarına göre; Hunlar Mete ve babası Tumandan önce de vardılar ve sürekli bir araya geliyor, birleşiyor ve dağılıyorlardı. Mete'den önce Teoman devleti kurmuş daha sonra Mete devleti imparatorluk haline getirmiştir. M. Ö. 1000 yıllarının başında en eski Türk devleti olarak ortaya çıkmıştır. M.Ö. 200 yılında Doğu Asya tarihinde ilk milletler arası mukabele olarak bilinen antlaşma gereğince, 70 yaşında olan Mete, bir Çin prensesi ile evlenmiştir (Koca, 605). Mete bu tavrı tamamen siyasi bir amaç taşımakla beraber daha sonraki dönemlerde bu evlilikler artarak devam edecek ve Türk devletlerinin korkulu rüyası haline gelecektir.

Metehan kabilenin başına gelmeden önce Hunlar, “güneydeki atalarının toprakları Ordos'tan Çinliler tarafından sürülmüşlerdi. Gansu'da Yuezhiler kabile üyelerini rehin almıştı ve doğuda Donghular onlara küçümseyerek

davranıyorlardı, kendi keyiflerine göre en iyi atlarını ve kadınlarını talep ediyorlardı.”

Bozkır kavimleri Çinlilere saldırı düzenleyemeyecek kadar güçsüz ve birlikten yoksundular. Siyasi bakımdan fetih yapamayacak yapsa bile yönetemeyecek kadar örgütlenmeden yoksundular. Çin ise siyasi birlik içerisinde ve yayılmacı bir politika uyguluyordu. Metehan, birbirleriyle anlaşamayan, geçinemeyen göçebeler üzerinde işe benzeri görülmemiş bir şekilde birleşme baskısı oluşturmuş ve nitekim başarılıda olmuştur. Bu birlik Çin'in asyadaki üstünlüğünün sonu demektir. Mete'nin kurduğu bu bozkır imparatorluğu Çin'nin korkulu rüyası haline gelmiştir. Mete iktidarı ele geçirdikten birkaç yıl sonra teker teker bu devletlere üstünlük sağlamış ve Yüezhileri günümüzdeki Tacikistan topraklarına göçe mecbur kılmıştır.

1. Tung-Hularla Mücadele

Mükemmel bir darbe ile babasını bertaraf ederek, Hun tahtına çıkan Mete (Koca, 2010, s.694) Güneybatıdaki komşuları ve soydaşları Tung-hular, Mete'nin babası Teoman'a ait bir günde 500 km koşan atı bir elçi vasıtasıyla istemişler ve Mete bu konuyu istişareye açmış yanındaki danışmanları atın Türkler için büyük önem arz ettiğini ve kati suretle verilemeyeceğini söylemişlerse de Mete “Ben nasıl komşu bir atı devletten üstün tutabilirim” diyerek atı elçiye teslim etmiştir. Tung-hular Mete'nin kendilerinden çekindiğini düşünüp daha ileri gitmişler ve Mete'den karısını istemişler. Mete bunu istişareye açtığında toplantıda bulunanlar sinirlenip bunlarda ahlak diye bir şey kalmamış hemen Tung-hular üzerine bir sefer düzenlemeli teklifinde

bulunanlara Mete “Ben nasıl olurda bir kadını komşu devletten üstün tutabilirim?” (Koca, 684). Diyerek taarruz yerine karısını elçiyle göndermiştir. Tung-hu hükümdarının istek bitmek bilmiyordu. Bu seferde iki devlet arasında kullanılmayan çorak bir araziye istila ederek Mete’ye “Benim ve senin sınırlarında askeri birlikler dışında insan bulunmayan bu toprak parçası, Hunlara çok uzak; ben bu toprak parçasına sahip olmak istiyorum” (Koca, 696) diyerek burayı Mete’den istemiştir. Mete tekrar danışmanlarını toplayarak istişare etmiş ve bazı bakanların fikri bu boş toprak parçasının verilmesinin devlet için önem arz etmeyeceği yönündeydi. Bunun üzerine sinirlenen Mete “Devletin malı olan bir toprağı nasıl verebiliriz?” diyerek toprağın verilmesini söyleyenlerin hemen başlarını vurdurmuştur. Mete burada kendisine ait olan at ve hatunu vermekte tereddüt etmemiş ama halkın malı olan toprak söz konusu olunca taviz vermektense savaşmayı tercih etmiş ve bu tavır tüm Türk tarihi boyunca Türk devlet anlayışının temelini oluşturmuştur. Burada Mete için önemli olan devletin ve milletinin geleceğidir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi hükümdarın isteğı üzerine toplanan bir danışma meclisi vardır. Bu devlet meclisi ilk defa Hunlarda gözükmemektedir.

Artık bundan sonra, yüzyıllar boyunca unutulmayacak olan, büyük ve çok kanlı Tung-hu, yani Moğol ve Hun savaşı başlayacaktır. Türk ve Moğol kavimlerinin ilk ve büyük, aynı zamanda sembolik savaştır (Ögel, 224). Hunların ani baskını karşısında Tung-hular kendilerini savunmaya bile fırsat bulamadan neredeyse imha edildiler. Moğol dünyadaki *jebol* eyaleti Hunların eline geçmiştir (Koca, 696). Hun baskımından canını kurtarabilenler *Sien-pi* ve *Wu-buan* adını alan dağların derin vadilerindeki ormanlara kaçmışlar ve daha sonrada bu dağların isimleriyle anılmışlardır. Bu aileler korkudan bir asır boyunca bu ormanlardan dışarı çıkmamışlar ve Hunlara hep sadık kalmışlardır. Bundan sonra, Hunlara her yıl düzenli olarak sığır, at ve koyundan oluşan vergilerini ödemişler. Hayvanları bulamadıkları zaman eşlerini ve çocuklarını Hunlara esir olarak veriyorlardı.

2. Mete'nin Yüe-çiler Üzerine Seferi

Mete'nin babası Teoman zamanında Doğuda ve Batıda başlıca iki büyük devlet vardı: doğuda Proto-Moğol Tung-hular güçlü; batıda Yüe-çiler hem güçlü hem de zengin idiler (Ögel, 366). Tung-hulardan sonra sıra geniş ve verimli toprakları olan, Doğu- Batı arasındaki ticaret ve kültür akışına aracılık eden İpek yolunun büyük bir kısmı Yüe-çilere aitti. Bu nedenle Yüe-çiler Asya kıtasının en zengin ve en kültürlü kavmidirler. Mete veliahtlık döneminde Yüe-çilerin yanında esir olarak bulunmuş; Yüe-çileri ve ülkelerini yakından tanımış. Yüe-çilerin bölgesinin ekonomik gücünü ve medeni üstünlüklerini görmüş, değerini ve önemini çok iyi anlamıştır. Yüe-çi topraklarında çok sayıda Hun boyu yaşıyordu (Koca, 696). Yüe-çiler, Hunların Kansu üzerinden Çine girmelerine engel teşkil ediyorlardı. Mete'nin darbesiyle yerlerinden oynayan Yüe-çiler Mete karşısında tutunamayacaklarını anlayarak batıya doğru göç ettiler. Mete'nin Yüe-çiler üzerine yaptığı sefer bir imha ya da fetih hareketi değil gücünü göstermedir. Bunun nedeni Mete'nin önünde Çin gibi daha büyük bir rakip ve hedef vardı. Mete

Çin ile savaşmadan önce arkasını sağlama almak istiyordu. Bu nedenle Kuzey ve Kuzeydoğusundaki akraba Türk topluluklarını bir bayrak altında toplayarak devleti bir imparatorluk haline getirmiştir. Böylece Altay dağlarının Batısı hariç bütün Orta Asya Mete'nin hâkimiyetine girmiş bulunuyordu.

3. Mete'nin Çin Politikası

Metehan; Tung-hular ve Yüe-çileri itaat altına alarak doğudan ve batıdan gelecek tehlikelere karşı arkasını sağlama aldıktan sonra Teoman'ın, M.Ö. 215'ten sonra kaybettiğı kuzey Çin'deki otlakları ve toprakları geri almak için Kuzey Çin seferine çıkmıştır. Bu otlakların elden çıkması Hun ekonomisini çöküntüye uğratmıştır. Tuman Han'ın öldürülmesinin arkasında, böyle bir sebebin bulunduğu da düşünülebilir. Mete'nin büyük bir güçle ortaya çıkmış olmasının sebepleri de buna dayanmış olabilir (Ögel, 366). Mete bu birinci Çin akımından başarıyla çıkmış ve Çin'in elindeki Hun otlaklarını geri almıştır. Bu sefer sırasında Çin han ailesinin iktidarını ve pasifliğini kabul edemeyen bazı Çin derebeylikleri Mete Hanın yanında yer alarak bu akında önemli rol oynamışlardır. Bundan sonra Kuzey Çin için Metehan ve Çin imparatorları sık sık karşı karşıya geleceklerdi.

Kuzey Çin'in elden çıkmasıyla Çin Han sülalesi yayalardan oluşan 320 bin kişilik ordusuyla Mete'nin üzerine yürümüştür. Çin imparatoru Kao, Mete'ye on kişiden oluşan ve aslında birer casus olan bir elçi heyeti göndererek Hunların durumunu öğrenmeye çalışmıştır. Durumu fark eden Metehan Kao'nun saldırıya geçmesi için ordunun asıl bölümünü, ekonomik gücünü ormanlarda saklayıp karargâha yaşlılar, çocuklar ve zayıf ile sıska atları alıp kendisini zayıf göstermiştir. Elçiler döndüklerinde imparatora Hunların savaşamayacak kadar zayıf olduklarını söylemişler ama imparator Kao bu durumdan şüphelenerek bir komutanını elçi olarak Mete'nin yanına göndermiş fakat elçinin dönmesini beklemeden saldırıya geçmiş ve bu elçi gerçek bilgilerle geri dönüp Mete'nin ana birliklerini saklı tuttuğunu ve uygun saldırı anını kolladığını söylediye de hırsıyla gözleri hiçbir şey görmeyen Kao bu elçisini tutuklatıp başka bir yere sürgün etmiştir. Böylece Mete ilk planını uygulayarak aldatma ve yanıltma taktiğinde başarıya ulaşmıştır. Sıra yıldırma ve yıpratma taktiğine gelmişti. Mete, Çin üzerine “*Sağ ve Sol Tiginler*”inin komutasında 10 bin kişilik seçme birlikler göndererek Çin ordusunu yoruyor, yıpratıyor ve kurulan tuzaklara doğru çekiyorlardı. Bu öncü tümenlerinin başına, Hunların *Sağ ve Sol Bilge Prenslerin*in atanması da, bu oyalama savaşlarına Mete'nin verdiği değeri gösteriyordu (Ögel, 403).

Çin imparatoru, Mete'nin savaşı planladığı P'ing kentine, kendi ordusunun ana ve yaya birliklerinden önce gelerek Mete'nin tuzağına düşmüştür. Yedi gün süren bu kuşatmada Mete dünya tarihinde bir ilke imza atarak, Çin imparatorunu kuşatması esnasında ilk defa ordu birliklerini at renklerine göre düzenlemiş, Doğu tarafına mavi atlar (kır atlar), Kuzey yönüne siyah atlar, Güney istikametine ise kırmızı atlar (doru atlar)'dan oluşan süvari alaylarını yerleştirmiştir. Bu kuşatma sırasında Çin imparatoru ne içeriden ne de dışarıdan yiyecek alamayarak açlıkla baş başa kalmıştır. Bu duruma daha fazla dayanamayan imparator Kao Mete'nin hatununa gizlice hediyeler göndererek rüşvet karşılığı yardım istemiş ve hatun Mete'ye “ *Bugün Çin*

topraklarını elde etmiş olsanız bile, siz ey Hun hakanı, orada oturup Çin'i idare etmek için, eninde sonunda gerekli gücü bulamayacaksınız. Çin imparatoru tanrı gücüne sahiptir.” diyerek Mete’yi ikna etmiştir. Kuşatmanın yedinci günü Mete, tahminleri alt üst eden bir harekette bulundu ve Hun ordu saflarının birleştikleri köşeden bir koridor açarak yoğun bir sis içerisinde Çin ordusunun gitmesine izin verdi. Çin ordusu utanç içerisinde yavaşça ilerleyerek gözden kaybolunca Mete de ordusuyla ülkesine döndü. Çin ordusunu imha etmek hatta Çini ortadan kaldırmak elindeyken Metehan neden bunu yapmamıştır?

İmparator Kao kuşatmanın şokunu ancak üç yıl sonra atıp hemen devlet meclisini toplamış ve çareler aramaya kalkmıştır. Danışmanların fikirleri birbirine benziyordu fakat komutanlarından birinin öne sürdüğü fikir Çin mantığına gayet uygun bir fikir olarak imparator tarafından kabul görmüştür. Bu planın esasları şöyleydi: İmparatorun kızı Mete’ye eş olarak verilmeli. Ayrıca her yıl vergi olarak değerli hediyeler gönderilmeli. Böylece doğacak çocuklardan birisi veliaht olacak ve Mete’nin yerine geçecek ve böylece Hunlar kontrol altına alınabilecekti (Koca,701).

İmparator hemen bu komutanı Mete’ye gönderdi ve Mete ile M.Ö. 197’de bir “dostluk ve barış antlaşması” imzalandı. Bu anlaşma Orta Asya tarihinde bilinen ilk milletler arası anlaşmadır. Bu anlaşmadan sonra Mete kendisine gönderilen Çinli prenses ile evlenmiş, Çini yıllık vergiye bağlamış ve uzun sürecek ticari ve barış sürecine geçmiştir.

Tarihçi Uchida’ya göre Hsiung-nuların Çin’e saldırısının temelinde ekonomik yetersizliğin yanında, diğer sosyal ve kültürel kaynaklı olaylar vardır. Ona göre Hsiung-nular “üretimlerinin güçsüz olması sonucu, yaşam için gerekli malların yetersizliği nedeniyle, tarım çevrelerindeki ülkelerin mallarına gereksinim duymuşlardır. Ayrıca otlak, ganimet, mal ve insan ele geçirme, Çin saldırısına karşı koyma, Hsiung-nuların içinde gizlice kıskırtmalarda bulunan Çinlileri cezalandırma, yönetimleri altındaki halkların saf değiştirmesi üzerine öc alma, Çinlilerin Hsiung-nuların liderlerini aşağılaması gibi saptanmış pek çok siyasi, ekonomik ve kültürel kökenli olay savaş nedeni sayılmıştır.” (Çakmak, 2003, 212).

Ayrıca göçebelerin yerleşik tarım toplumlarına açlık veya kıtlık için saldırıları tezi geçerliliğini yitirmiştir. Örneğin; tarihteki dokuz büyük kıtlık olayında Hsiung-nu saldırılarının durduğunu, Çinlilerle dostluk ilişkileri kurmak için girişimlerde bulunduğu kanıtlanmıştır.

4. Onluk Sistem

Mete ıslık çalan bir ok icat etmiş ve bu oklarla okçu atlı birliklerine eğitim yapmalarını emretmiştir. Disiplinli bir ordu elde etmek amacıyla katı disiplin kuralları koymuş ve birliklerinin sadakatini ölçmek için inanılmaz güç sınavlar verdirtmiştir. Nitekim Metehan okunu nereye atarsa askerleri de oraya atmaya mecburdu. Ve okunu atmayanların başları derhal kesilecekti. Metehan bir gün kendi atına okunu attı ve askerlerinden de atına nişan almalarını istedi. Bu önemli bir olaydı. Çünkü milattan üç bin yıl önce Türkler tarafından ehlileştirilip, yük ve binek hayvanı olarak kullanılan at, onların hem en büyük serveti, sevgilisi aynı zaman da atalar ruhuna kurban edilen kutsal bir varlıktı (Metehan, 69-70). Dolayısıyla öyle kolay kolay ortadan kaldırılması ya da kolay

vazgeçilecek bir varlık değildi. Mete'nin sağındaki ve solundaki bazı askerler, Mete'nin atına ok atma cesaretini gösteremediler ve başları hemen orada kesildi. Metehan bu sefer askerlerinin sadakatini test etmek için yine orada bulunan ve çok sevdiği eşine okunu attı ve askerlerinden de aynısını istedi. Yine buna cesaret edemeyenlerin başları kesildi. Metehan'ın orduyu 10, 100, 1000, 10.000 kişilik bölümlere ayırarak bunların başına onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümen başılar getirmesi Türk ordu teşkilatında ufak tefek değişikliklere uğrayarak günümüze kadar süregelmiştir.

SONUÇ

Metehan, M.Ö. 209’da Türk tarihinde inkılâp niteliğinde bir yöntemle Hun tahtına çıkmış, kendisinden toprak isteyen Tung-huları feci bir şekilde cezalandırmış, Çin imparatorunu dünya tarihinde eşi benzeri olmayan bir taktikle kuşatma altına alıp vergiye bağlamış, Türkçe konuşan tüm halkları Hun hâkimiyetine alıp Türk siyasi birliğini kurmuştur. Hun devletini sadece Orta Asya’ya değil tüm dünyanın en büyük gücü haline getirerek bir imparatorluk haline getirmiştir. Çini baskı altında tutarak Hun halkının uzun süre barış ve huzur içerisinde yaşamasını sağlamış bir hükümdardır.

KAYNAKLAR

- Çakmak, Tülay (2003), “Çin’in Han Hanedanlığının Hsiung-nulara Yönelik Sınır Stratejisi”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 22, Kasım.
- Çerçi, Faris (2003), “Hunlar’da Sosyal, Siyasi Hayat ve Devlet Halk İlişkileri”, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, C. V, S. I, Erzincan.
- Kafesoğlu, İbrahim (2003), Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Koca, Salim (2006), “Büyük Hun Devleti”, Türkler, C. I, Ankara.
- Lovell Julia (2008), Çin Seddi, (Ç: Yasin Kara), NTV Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (1981), Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (2001), Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, 4. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- (1968), “Metehan”, Türk Ansiklopedisi, C. 24, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1985.